

UDC 94(510)

WORLD HERITAGE IN CHINA: CULTURAL INTERPRETATION OF HANGZHOU WESTE LAKE

G. Fesenko

ORCID: 0000-0001-7133-484X

D. Sc. in Philosophy, Associate Professor,

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

17, Marshala Bazanova str., Kharkiv, 01061, Ukraine

Galyna.Fesenko@kname.edu.ua

The article studies the features of traditional Chinese culture on the organization of living space in harmony with nature. The history of the transformation of a natural object (a lake in Hangzhou) into a cultural location with a rich aesthetic and symbolic content is covered. West Lake is analyzed as an artistic tool for visual integration of the urban environment in the parameters of “culture-nature”. It is noted that the West Lake symbolizes in Chinese culture the ideal form of existence. The landscape concept is the methodological basis for the cultural interpretation of a World Heritage site such as the “combined work of humans and nature”. The proposed cultural interpretation of the West Lake is based on a wide range of knowledge from humanistic geography to historical cultural studies. The historical and cultural transformation is presented in the following perspective: the landscape, changed by human activity, has become not only an element of material culture, but also intangible (spiritual). West Lake appears as a unique “territory of life”, where the philosophical and religious culture of Daoism, Buddhism is developing. It is also noted that this location is one of the most interesting examples of acculturation in world history. The Indian religion has been adapted to the indigenous cultural environment and has become an integral part of Chinese life. The phenomenon of the West Lake is highlighted through its influence on the formation of the cultural tradition of creating landscapes according to the Buddhist ideals of inseparability of people and nature. The special role of two historical figures in the creation of the aesthetics of the landscape of the West Lake (Bai Juyi and Su Shi) is noted. The cultural contexts of the West Lake landscape interpreted according to UNESCO criteria for the universal value of the site. The cultural value of the West Lake as a World Heritage Site is articulated according to three criteria. The first criterion demonstrates the exchange of significant values in terms of landscape design; the second criterion characterizes the heritage site as a carrier of unique evidence of cultural tradition. The third criterion assesses the connection of the object with works of art and literature that have universal significance. The outstanding universal value of Hangzhou West Lake is seen in the demonstration of the ideals of Chinese landscape aesthetics and it also emphasizes the influence of Chinese culture on the design of gardens outside of China, throughout Central Asia. At the same time, modern Hangzhou violates the landscape harmony with the lake. In

view of this, the problem of preserving this World Heritage Site is relevant in the context of the need to make decisions to prevent the “rupture” of the line of the unique horizon of the West Lake.

Keywords: historic city, heritage, cultural landscape, landscape painting, West Lake.

СВІТОВА СПАДЩИНА В КИТАЇ: КУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗАХІДНОГО ОЗЕРА ХАНЧЖОУ

Г. Г. Фесенко

У статті досліджуються особливості традиційної китайської культури з організації життєвого простору, близького до природи. Висвітлено історію перетворення природного об'єкта (озера в місті Ханчжоу) на культурну локацію з багатим естетичним та символічним змістом. Західне озеро аналізується як мистецький інструмент візуальної інтеграції міського середовища в параметрах «культура-природа». Зазначено, що Західне озеро символізує в китайській культурі ідеальну форму буття. Методологічну основу культурної інтерпретації об'єкту всесвітньої спадщини, що презентується як «комбінована робота людини та природи», становить ландшафтна концепція. Запропонована культурна інтерпретація Західного озера спирається на широкий діапазон знань від гуманістичної географії до історичної культурології. Презентовано історико-культурну трансформацію в такій перспективі: ландшафт, змінений діяльністю людини, став не тільки елементом матеріальної культури, а й нематеріальної (духовної). Західне озеро постає як унікальна «територія життя», де розвивається філософсько-релігійна культура даосизму, буддизму. Також зазначається, що ця локація є одним із найцікавіших прикладів акультурації у світовій історії, коли індійську релігію було адаптовано до корінного культурного середовища і вона стала невід'ємною частиною життя Китаю. Висвітлено феномен Західного озера через його вплив на формування культурної традиції творення ландшафтів за буддистськими ідеалами єдності людини з природою. Відзначено особливу роль двох історичних постатей у творенні естетики ландшафту Західного озера (Бо Цзюй-і та Су Ши). Культурні контексти ландшафту Західного озера викладено відповідно критеріям ЮНЕСКО щодо універсальної цінності об'єкта. Культурну цінність Західного озера як об'єкта світової спадщини артикульовано відповідно до трьох критеріїв: демонструє обмін значимими цінностями в частині ландшафтного дизайну; є носієм унікального свідчення про культурну традицію; безпосередньо пов'язаний з художніми та літературними творами загальнолюдського значення. Видатна універсальна цінність Західного озера міста Ханчжоу вбачається в демонстрації ідеалів китайської ландшафтної естетики, а також у впливі на ландшафтну культуру оформлення садів поза межами Китаю, по всій Середній Азії. Водночас сучасний Ханчжоу порушує ландшафтну гармонію з озером. Зважаючи на це, проблему збереження цього об'єкта всесвітньої спадщини актуалізовано в контексті необхідності вироблення рішень щодо недопущення «розриву» лінії унікального горизонту Західного озера.

Ключові слова: історичне місто, спадщина, культурний ландшафт, пейзаж, Західне озеро.

Актуальність дослідження. Відомо, що розвиток сучасного Китаю супроводжується процесами урбанізації: якщо у 1949 р. (час заснування КНР) в містах мешкало лише 10% населення, то у 2021 р. чисельність містян перевищила 60% [中华... 2021]. Загальновідомо, що швидке зростання міст часто супроводжується нівелюванням історико-культурної специфіки про-

сторової форми, руйнуванням об'єктів історичної спадщини. Через це пошук балансу між новітньою розбудовою та збереженням старих міст виявляється актуальним питанням для Китаю. У пошуку відповідних рішень КНР ураховує рекомендації ЮНЕСКО щодо збереження історичних міських ландшафтів [Recommendation... 2011], де міські ландшафти окреслюються у площині культури та природи, матеріальної та нематеріальної спадщини.

Культурно-історичний підхід до збереження міського ландшафту ураховує взаємозв'язки між природними формами, просторовою організацією, а також соціокультурними контекстами. Такий підхід ґрунтується на збалансованому і стійкому взаємозв'язку між забудованим і природним середовищем. Для осмислення культурного середовища міст Китаю важливою є призма ландшафтного способу бачення, де «частина землі» постає такою, що розвивається в часі під впливом природи та людини. Тоді культура виявляється через проєкцію на природний ландшафт та постає просторовим відображенням буття локальної спільноти, її самобутності [Фесенко 2018]. А містопланувальна традиція стає з'єднувальною ланкою у відтворенні культурної ідентичності китайських міст.

У фокусі уваги ЮНЕСКО перебувають «визначні місця» з історичної, естетичної, етнологічної чи антропології точки зору [Convention...1972]. Водночас відбуваються концептуальні зрушення в підходах до окреслення спадщини: до списку світової спадщини (World Heritage List), крім об'єктів, витворених суто людиною або природою, включено «комбіновану» категорію культурних ландшафтів. Китай представлено п'ятьма культурними ландшафтами: Лушанський національний парк, гора Вутай, Західне озеро Ханчжоу, рисові тераси Хунхе-Хані, наскальне мистецтво Цзицзянь Хуашань [Cultural...]. Прикметно, що серед зазначених об'єктів є культурний ландшафт міста (Ханчжоу), його культурна артикуляція потребує спеціального аналізу, зважаючи на масштабні урбанізаційні процеси в Китаї та нагальність збереження культурної спадщини міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що міські ландшафти Китаю аналізуються як фізичний факт, культурний феномен, естетичний конструкт та ін. Зокрема, розглядаються особливості східного та західного способів бачення та розуміння культурного ландшафту Західного озера міста Ханчжоу, а також значення культурного ландшафту в китайському контексті з погляду туристів [Zhang R 2020]. Водночас інші дослідники оскаржують існуючий епістемологічний розрив між «східними» та «західними» концепціями і підходами до збереження спадщини, спираючись на концепт культурної специфіки автентичності [Gao 2021]. Автори окреслюють проблеми системи оцінювання різних видів культурної спадщини та аналізують наслідки «домінуючих західних цінностей» у регулюванні практики китайської спадщини на прикладі Великого каналу Ханчжоу (включений до списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО у 2014 р.) [Zhang M 2020]. Наголошується, що всесвітній підхід не дозволяє виявити унікальну цінність цього культурного ландшафту, а національний підхід критикується через орієнтацію в більшій мірі на індустрію збереження спадщини та отримання економічної вигоди від розвитку локацій для туризму.

Зважаючи на глобальні зміни у практиках щодо міської спадщини, оновлено рекомендації ЮНЕСКО щодо історичних міських ландшафтів, в яких

підкреслюється динамічна роль спадщини в «ядрі» спільноти, а також у політиці міського планування [The UNESCO... 2019]. Артикульовано завдання розгортати стратегії міського планування з акцентом на культурні та екологічні цінності, включати множину контекстів (топографію місця, природне та вбудоване середовище, візуальні оцінки, нематеріальні цінності тощо). Китайський досвід з імплементації рекомендацій ЮНЕСКО критично переосмислюється в контексті завдань зменшення розриву між культурою та природою у презентації культурних ландшафтів [Taylor 2011], збереження традиційного міського планування [The Implementation ... 2019] та ін. Китайські урбаністи [Bian... 2019] звертаються до пошуку способів оновлення міст з обов'язковим збереженням їхньої традиційної архітектури (на прикладі одного з найдавніших міст Китаю – Лоян).

Разом із тим, незважаючи на значний науковий доробок, представлений чисельними дослідженнями, культурна спадщина міських ландшафтів Китаю потребує подальшої рефлексії в параметрах «природа-культура». Методологічну основу культурологічних розвідок об'єктів, що ідентифікуються ЮНЕСКО як «комбінована робота людини та природи» [Cultural...], становить ландшафтна концепція, яка оперує широким діапазоном знань від гуманістичної географії до історичної культурології, від екофілософії до філософії культури [Фесенко 2018]. Відомо, що «культурний ландшафт» у географії постав унаслідок поступової зміни пізнавальних інтересів від природного до антропогенного, і далі – ландшафту, включеного у сферу культури. Гуманістична географія визначила зв'язок між «дикою природою» і «виробленою людиною природою». Важливою стала артикуляція «географії людини», її життєвого середовища. На відміну від традиційної парадигми, що розглядала «ландшафт» як природний територіальний комплекс із притаманним йому сполученням геологічної будови та природних ресурсів, гуманістична географія вибудовує свої візії ландшафтів, спираючись на концепт ландшафту як «продукту освоєння культурою певної фізичної території». Культура постає силою, що формує видимі риси земної поверхні територій, якими вона окреслена. Загалом, академічна спільнота географів відстежує зміни в ландшафтах від первинного, «природного стану» до «культурного», створеного людською діяльністю. Ландшафти, змінені діяльністю людини, стають елементом культури й водночас самі культурно впливають. Натомість культурна географія, що орієнтована на дослідження культурних артефактів у матеріальному вимірі ландшафтів, зазнає критики, оскільки позначає певний ареал без урахування нематеріальних (духовних) феноменів. Культурний ландшафт виявляється не лише через наявність перетворених людиною локацій, що слугують інфраструктурою або фоном для колективного існування, а й нематеріальну особливість, що підкреслює його самобутність. Ландшафт постає формою, через яку спільноти створюють та підтримують свою культурну ідентичність.

Наразі в дослідженнях культурного ландшафту спостерігаються концептуальні зрушення: від розгляду переважно матеріальних артефактів (де центральною темою було середовище у вигляді зміненого культурою ландшафту) до людини, спільноти, її діяльності та культурних досвідів. Зокрема, культурна географія віддаляється від надто органічної теорії культури і досліджує активну роль людей як агентів (факторів) культурних змін. У цілому ідея культурно-

го ландшафту, сформульована географічним знанням, трансформується в багатодисциплінарну тематику «культурно вписаного середовища». Саме тому аналіз культурних ландшафтів потребує залучення як емпіричного знання, так і культурофілософського мислення.

Метою дослідження є культурна інтерпретація об'єкту всесвітньої спадщини (Західного озера міста Ханчжоу) через виявлення історико-культурних особливостей створення культурного ландшафту.

Виклад основного матеріалу. Культурна історія трансформацій ландшафту Західного озера починалася як відповідь суспільства на тогочасні екологічні умови (потреба в міському резервуарі прісної води). Втім, озеро та місто були поєднані не тільки у фізичному ландшафті, а і в культурний спосіб. Загальновідомо, що до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включаються об'єкти, що мають універсальну цінність, а також відповідають принаймні одному з десяти критеріїв відбору [The Criteria...]. Видатна універсальна цінність означає культурну та/або природну значущість, яка є настільки винятковою, що виходить за межі національних кордонів і представляє загальну цінність для нинішніх і майбутніх поколінь людства. Західне озеро міста Ханчжоу відповідає трьом критеріям ЮНЕСКО: демонструє важливий обмін людськими цінностями протягом певного періоду часу або в межах культурної зони щодо розвитку архітектури чи технології, монументального мистецтва, містобудування чи ландшафтного дизайну (2); є носієм унікального свідчення про культурну традицію або про цивілізацію, яка живе або яка зникла (3); є безпосередньо або відчутно пов'язане з подіями чи живими традиціями, з ідеями чи з переконаннями, з художніми та літературними творами загальнолюдського значення (6) [West... 2011]. Видатна універсальна цінність Західного озера міста Ханчжоу вбачається в демонстрації ідеалів китайської ландшафтно-естетики, які оспівані поетами та мислителями доби династій Тан і Сун, а також впливом на ландшафтну культуру оформлення садів поза межами Китаю, по всій Середній Азії. До такого обґрунтування ЮНЕСКО щодо універсальної цінності Західного озера можна додати певний культурний дискурс. Історична еволюція Західного озера від природного морського узбережжя до лагуни, а потім до символічного ландшафту представляє унікальну духовну та фізичну взаємодію між спільнотою та озером. Протягом двох тисяч років китайці докладали великих зусиль для побудови цього культурного ландшафту, що втілює уявлення ідеального життя з природою.

За критерієм № 2 ЮНЕСКО відзначає Західне озеро як репрезентанта обміну важливими культурними цінностями – буддистських ідеалів, привнесених до Китаю з Індії. Буддизм у Китаї є одним із найцікавіших прикладів акультурації у світовій історії, коли індійська релігія була адаптована до корінного культурного середовища і стала невід'ємною частиною життя Китаю. На момент появи буддизму на китайських теренах у I ст. н. е. за часів династії Хань (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) у Китаї вже була високорозвинена культура із власними релігійними традиціями та філософськими системами: вченням філософа Конфуція (551–479 рр. до н. е.) та даосизмом, ученням Цінь Ши Хуан-ді, першого імператора Китаю (середина III тис. до н. е.) та китайського філософа Лао-Цзи (VI ст. до н. е.). Буддизм, з його акцентом на чернецтво, безшлюбність і вихід із суспільства, суперечив конфуціанській етиці (сімейні цінності, соціальна відповідальність) та імперському порядку. Даосизм, з іншого боку, хоча він ще

не був офіційною релігією, був популярним серед китайського народу через його ідеали довголіття та безсмертя (щоб допомогти людям зберегти здоров'я, прожити довге життя і навіть стати безсмертними, даосизм розробив багато медитативних технік та дихальних вправ). Саме через союз із даосизмом буддизм зміг прижитися в Китаї, зокрема, практики-даоси допомагали іноземним ченцям перекладати буддійські тексти. Прикметно, що переклад буддійського вчення здійснювався із запозиченням китайської лексики та даоських понять. Наприклад, дао (шлях) використовувався для перекладу слова дхарма (божественний закон), шуї (охороняючи Єдиного) – для буддійської медитації та увей (бездіяльність) – для нірвани (остаточне блаженство, яке виходить за межі страждань і шукається шляхом згасання бажання та свідомості). Крім того, буддизм впливав на неоконфуціанство (ідеї щодо передачі родоводу, культивування та концентрації розуму та досягнення мудрості шляхом духовного вдосконалення та моральної досконалості). Західне озеро стало важливою культурною локацією, де навколо буддійського храму Лін'їньси («храму Притулку душі») збиралися видатні ченці, поети, вчені, які спілкувалися про дзен та дао, мистецтво, літературу, каліграфію. Храм Лін'їньси, розташований на північному заході Західного озера в Ханчжоу, є одним із найстаріших і найзначніших стародавніх дзен-буддійських храмів Китаю (заснований у 328 р. індійським ченцем Хуей Лі) [LingYin...].

За критерієм № 3 ЮНЕСКО розглядає Західне озеро як репрезентанта специфічної культурної традиції вдосконалення ландшафтів, що відображають бачення китайцями ідеального поєднання людини та природи. Людина і природа сприймаються не як полярності, а як взаємні частини всеосяжного цілого. Зв'язок із природою тлумачиться з орієнтацією на гармонійний баланс, цінується «зв'язок», а не відокремлення від інших та навколишнього середовища. У китайській культурі природа завжди була присутня і як об'єкт шанування, і як засіб для духовних звершень; природа була силою, що перевершувала розум людини. Важливо, що прагнення бути «гармонійним із природою» і «в єдності з природою» властиве як конфуціанству, так і даосизму. У конфуціанстві «мудра людина насолоджується водою, добра людина насолоджується горами» («Вислови Конфуція», книга шоста, 21) [Конфуцій 2019], отже, природа, представлена водою та горами, високо цінується за гуманізовані якості. Люди, земля і небо мисляться в єдності. Даосизм, виходячи зі скептицизму щодо суспільної людини, вибирає близькість до природи (через усамітнення на горі, шанування сільського способу життя, прагнення до духовної свободи). Західне озеро стало для китайців своєрідним місцем «раю на землі», озеро створює «світське небо» для життя, для гармонії, насолоди, постійного буття з природою. Естетика Західного озера, його гармонія з природою є вражаючою, і, за словами Марко Поло, тут «народився рай на землі». Сучасний Ханчжоу є одним із найрозвиненіших міст Китаю, втім відзначається неспішним ритмом життя. Мешканці Ханчжоу завдяки наявності Західного озера й дотепер мають можливість змінювати режими свого повсякденного буття (мирського суспільного життя та усамітнення на природі). Містяни свідомо уповільнюють свій повсякденний ритм і насолоджуються дозвіллям біля озера так само, як і їхні предки.

Західне озеро як рукотворний ландшафт своєю естетикою вплинуло на культуру китайських ландшафтних садів. Пагорби охоплюють озеро з трьох

боків; місто розміщено на схід від озера. Західне озеро виглядає природним, навколо нього гармонійно розташовані споруди. Втім, цей «природний» ландшафт не є суто природним, скоріше, він побудований згідно з китайськими філософськими та ландшафтно-естетичними принципами. Штучні острови в озері зведені за традиційною китайською моделлю ландшафту: «одне озеро, три острови». Найважливіші елементи китайського ландшафту, гори та вода, софістично організовані: водойма невелика, але здається нескінченною, гори не надто високі, що відповідає принципу поміркованості в китайській філософії, і в сукупності наявне мудре використання відкритого простору. Така організація ландшафту надалі стала зразком для китайських садів.

За критерієм № 6 ЮНЕСКО окреслює культурну значимість Західного озера як місця, з яким пов'язані важливі ідеї, події, традиції чи художні та літературні твори загальнолюдського значення. Таку аргументацію ЮНЕСКО щодо відповідності цінності Західного озера шостому критерію можна розгорнути в певному дискурсі. Для істориків мистецтва Західне озеро є особливим культурним феноменом через його вплив на ландшафтне мистецтво в інших локаціях Китаю, а також Японії та Кореї. У китайській ландшафтній культурі спочатку з'явилася «пейзажна/ландшафтна поезія», за нею – пейзажний живопис, а потім – ландшафтні сади. Творцями такого мистецтва були представники шляхетної соціальної верстви – вчених-урядовців. До цієї соціальної верстви належали всі, хто склав імператорський іспит на державну службу (кеджу) [Урусов 2018]. Відомо, що традиція відбору кандидатів для державної служби за знаннями, а не соціальним походженням, склалася ще на початку китайської історії, а використання письмових іспитів як інструменту відбору почалося з доби династії Тан. Прикметно, що на іспитах учасники мали продемонструвати передусім знання класичної літератури та філософії, завдяки чому в Китаї виникла багата літературна культура. Представники цього класу також є авторами творення естетики ландшафту Західного озера: Бо Цзюй-і та Су Ши, які були губернаторами Ханчжоу за часів династій Тан (618–907 рр.) і Сун (960–1279).

Поет і урядовець Бо Цзюй-і (822–823) за час свого губернаторства в провінції Ханчжоу здійснив масштабні перетворення щодо Західного озера, як гідротехнічні, так і естетичні. Шляхом побудови нової дамби з греблею (через недбалість попередніх губернаторів стара дамба зруйнувалася, і озеро висихало) Західне озеро оновилося. Уздовж дамби було висаджено персикові та вербові дерева, що символізують у китайській культурі весну й чарівність, збудований міст, і в підсумку Західне озеро перетворилося на чудову пам'ятку садово-паркового мистецтва. Бо Цзюй-і використовував вільний час, щоб насолодитися красою Західного озера, і він став першим поетом, хто відкрив красу Західного озера, присвятивши цій локації більше двох сотень «пейзажних віршів» [Нап... 2008]. За доби династії Тан, часу губернаторства Бо Цзюй-і у Ханчжоу «пейзажна поезія» посідала в китайській культурі особливе місце. На той час складання віршів було обов'язковим заняттям кожного діяча, й у кожному вірші був опис природного ландшафту. Природу відчували суб'єктивно та естетично, емоції вільно й майстерно виражалися в «пейзажних віршах», що оспівували природну гармонію.

Через двісті років (у 1080–1084 рр.) Західне озеро зустріло Су Ши, універсального генія – письменника, поета, художника, каліграфа, фармаколога та

державного діяча. Су Ши був людиною історичної доби, що, ймовірно, була ренесансом в інтелектуальному та культурному бутті Китаю. X – XI століття були часом інтелектуального відродження конфуціанства, високого соціального статусу вчених-урядовців як «співправителів» імператорської держави. Західне озеро стало відкритим садом, де збиралися імператори, науковці, громадяни, чиновники, релігійні люди. За час перебування в Ханчжоу Су Ши як поет написав найбільшу кількість «пейзажних віршів» (тіхуа ши) [Ridgway... 2009]. У своїй поезії ши, як і в прозі у старовинному стилі, він започаткував стиль, що дозволяв передавати ідеї як спонтанності, так і сталості, безперервності чи закономірності в природному ландшафті (наприклад, місяця та води, що тече). Вірші Су Ши поряд з його прозовими творами про мистецтво пензля викристалізували літературну теорію про живопис, у тому числі й ідею, що живопис має таку ж виразну здатність, як і поезія. Су Ши також ініціював дослідження взаємозв'язків між живописом та поезією. У вірші, написаному для картини з бамбука, він висловлює відому ідею про те, що обидва види мистецтва мають спільний принцип: «Є одне основне правило в поезії та живописі – природний геній та свіжість (詩畫本一律, 天工與清新) [Wang 2016, 53].

Загалом, доба династії Сун була часом розквіту китайської культури та мистецтва, особливо пейзажного живопису та каліграфії. Наголошувалося на естетичних можливостях живопису відтворювати мальовничість природи, пейзажі вважалися «зрілим» способом вираження всіх емоцій, викладених у віршах. У китайському мистецтві поширеною була ідея, що природу з її неповторністю ландшафтів недоречно порівнювати із живописом, але якщо розглядати естетичні можливості пензля та фарби, то природний ландшафт поступається пейзажу. Пейзажі, з одного боку, є зображенням місць природи, які можна відвідати або в яких можна жити, а з іншого – є відображенням внутрішнього інтелектуального бачення. У китайському пейзажному живописі цінується здатність художника захоплювати глядача ландшафтом. У «перспективі глядача» важливою є можливість ніби «пройтися» довгими звивистими шляхами, піднімаючись на гору. Цей естетичний досвід відіграє «просвітницьку» роль як у буддизмі, так і в даосизмі, як інструмент досягнення вищого духовного стану.

Су Ши, поет-живописець, створив поетичні картини та живописні вірші, присвячені Західному озеру. Він мав невичерпний ентузіазм досліджувати поетичну чарівність Західного озера та формувати естетику його ландшафту. Протягом свого п'ятирічного перебування в Ханчжоу (він урядовав Ханчжоу двічі) Су Ши побудував найестетичнішу дамбу через Західне озеро, що дозволило керувати глибиною озера, а також як живописець створив найбільш поетичні пейзажі озера, що віддзеркалюють місяць. Як поет Су Ши присвятив Західному озеру майже 500 віршів. У своїй поемі він порівняв красу Західного озера з найкрасивішою жінкою Стародавнього Китаю. У такій мистецькій аналогії вбачається символізм, яким наділялося Західне озеро (гуманність, жіноча краса, витонченість). Отже, це був початок часу, коли здійснювалися мистецькі спроби об'єднати в одне ціле пейзажні вірші, художні пейзажі та ландшафтні сади для створення з матеріального ландшафту чогось, що було б між «реальним» та «нереальним», «небом і землею». Матеріальним ландшафтам надавались символічні та метафоричні значення традиційної китайської філософії та культури. Набували популярності ландшафтні сади як суб'єктивно ідеальна

сценічна природа. «Покращене» Західне озеро з його винятковим набором рукотворних доріг, островів, мостів, садів, пагод і храмів на тлі лісистих пагорбів можна розглядати як майстерний приклад садово-паркової традиції. Така культурна традиція склалася за часів династії Тан та Сун і зберігає актуальність донині. Ландшафтну естетику комплексу Західного озера було відтворено в Китаї, також в Японії, а з XVI ст. це поширилося на Корейський півострів.

Культурний ландшафт Західного озера можна інтерпретувати як цілісність із матеріальним (тіло ландшафту) і культурним (душа ландшафту) складниками та продукт взаємодії спільноти і природи (дух ландшафту). «Дух» виявляється через буддистські ідеали, сакральний ландшафт храму Лін'їньси виконує цю духовну функцію. Також важливо, що Західне озеро надихає на творчість. Прикметно, що в Китаї ландшафтне бачення має давню художню традицію, що склалася значно раніше (за часів династії Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е.). У художньому прочитанні ландшафту Західного озера виявляється специфіка східної культурної традиції, де «точка бачення» ландшафту є «внутрішньою», здатною передавати світоглядне бачення середовища. За доби династії Південної Сун, коли Ханчжоу був столицею (1138–1276), Імператорська академія живопису переживала розквіт, у ній працювали видатні пейзажисти, які стали авторами багатьох мистецьких шедеврів, присвячених Західному озеру: «Чотири мальовничі пейзажі» Лю Сун'ян, «Пейзаж вербових човнів на Західному озері» Ся Гуй, «Пейзаж Західного озера» Лі Сун [Murray 1986]. Водночас було вибрано «десять мальовничих місць Західного озера», які й дотепер є наявним прикладом високої естетики цього культурного ландшафту («Осінній місяць над гладдю озера», «Весняне цвітіння на греблі», «Пагода Лейфен на заході», «Хвилі від верб на воді та спів іволги», «Місяць, що відбивається в трьох пагодах», «Рибки у квітковій затоці», «Дві гірських вершини, що пронизують хмари» та ін.) [西...]. У візуальних образах Західного озера яскраво виявляється глибока мистецька традиція зображення природного ландшафту, яка й донині визначає східний ідеал краси. У спільнотах, що сповідують конфуціанство, даосизм, синтоїзм і буддизм, культивується почуття поваги до світу природи, тому в культурі Китаю природний світ і всі його живі об'єкти розглядаються як істинно цінні й варті як для споглядання у фізичному ландшафті, так і для художнього відображення.

Водночас сучасне місто Ханчжоу, просторовим елементом якого і є Західне озеро, демонструє швидкі темпи розвитку (від регіонального містечка до мегаполісу з 8 млн мешканців). Висотна забудова міста створює ризики для збереження візуальної цілісності ландшафту Західного озера. За інформацією ЮНЕСКО, за останні п'ятдесят років вид на озеро зі східної частини Ханчжоу різко змінився. Через висотну забудову порушено гармонію з містом з однієї з чотирьох сторін, де раніше була «низька забудова». Наразі наявне домінування висотного Ханчжоу над краєвидами Західного озера зі сходу. Зважаючи на це, постає урбаністичне завдання для муніципалітету унеможливити поширення урбанізаційних процесів, що можуть «розірвати» лінію унікального горизонту Західного озера. Включення культурного ландшафту Західного озера до списку всесвітньої спадщини спонукає КНР до вироблення рішень (як на національному, так і місцевому рівнях) для збереження недоторканими горизонтів північної та південної частини цієї унікальної локації [Zhang R 2020].

Висновки. Культурна спадщина Західного озера визначається історичним нашаруванням культурних і природних цінностей, а також наявністю унікального культурного обміну на рівні духовних систем Індії та Китаю. Західне озеро ідеально відображає філософію «єдності з природою», його буддійська храмова архітектура є надзвичайно цінним прикладом акультурації всесвітнього значення. Світова релігія буддизму через діалог з духовною системою даосизму стала невід’ємною частиною життя Китаю.

Культурна інтерпретація Західного озера, яка також оцінюється як квінтесенція китайської культури, дозволила висвітлити таку історико-культурну трансформацію: ландшафт, змінений діяльністю людини, став не тільки елементом матеріальної культури, а й нематеріальної (духовної). Культурна відкритість Західного озера спонукала до творчої активності митців, за їхнього авторства озеро перетворилось на локацію високого мистецтва (поетичного, живописного, садово-паркового). Цінність ландшафту Західного озера полягає в його автентичності, адже й дотепер зберігаються ті культурні компоненти, які були створені ще тисячу років тому, за доби династії Сун. Зокрема, десять мальовничих ландшафтів постають формами, через які китайська спільнота відтворює власну унікальну культуру.

Разом із тим необхідно зазначити, що культурні інтерпретації ландшафту Західного озера Ханчжоу потребують подальшого компаративного аналізу китайських та європейських дискурсів щодо цього об’єкта всесвітньої спадщини. Адже китайські дослідники [Zhang R 2020] констатують, що деякі китайські цінності не вписуються в концепцію ЮНЕСКО про «видатну загальнолюдську цінність» і не будуть пояснені європейським експертам.

ЛІТЕРАТУРА

Bian B., Wei D. Innovative strategy in planning for the historic city of Luoyang, China. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*. 2019. Vol. 238. P. 419–430.

Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. UNESCO, 1972. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Cultural Landscapes. UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/>

Gao Q., Jones S. Authenticity and heritage conservation: seeking common complexities beyond the ‘Eastern’ and ‘Western’ dichotomy. *International Journal of Heritage Studies*. 2021. Vol. 27. № 1. P. 90–106.

Han F. The West Lake of Hangzhou: A National Cultural Icon of China and the Spirit of Place. *ICOMOS 16th General Assembly and 2008 Scientific Symposium*, Quebec, Canada, September 29 – October 4, 2008 : Papers. CD-ROM. URL: https://www.icomos.org/quebec2008/cd/toindex/77_pdf/77-u9Vo-112.pdf

LingYin Temple. Brief History. URL: <http://en.lingyinsi.org/history/>

Murray J. The role of art in the southern sung dynastic revival. *Bulletin of Sung and Yüan Studies*. 1986. № 18. P. 41–59.

Recommendation on the Historic Urban Landscape, adopted by the General Conference at its 36th session. Paris, 10 November 2011. UNESCO, 2011. 55 p. URL: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf>

Ridgway B. Sū Shì. *Berkshire Encyclopedia of China*. Great Barrington: Berkshire Publishing Group LLC, 2009. Vol. 5. P. 2108–2110.

Taylor K., Lennon J. Cultural landscapes: A bridge between culture and nature? *International Journal of Heritage Studies*. 2011. Vol. 17. № 6. P. 537–554.

The Criteria for Selection. UNESCO. URL: <http://whc.unesco.org/en/criteria/>

The Implementation of the UNESCO Historic Urban Landscape recommendation proceedings of the international expert meeting, Shanghai, China, 26-28 March 2018. Shanghai : WHITRAP, 2019. 232 p.

The UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape: report of the second consultation on its implementation by Member States. UNESCO, 2019. 319 p. URL: <https://whc.unesco.org/en/hul/>

Wang W. A social history of painting inscriptions in Ming China (1368-1644) : Doctoral Thesis. Leiden: Leiden University, 2016. 397 p. URL: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/44098>

West Lake Cultural Landscape of Hangzhou. UNESCO, 2011. URL: <http://whc.unesco.org/en/list/1334/>

Zhang M., Lenzer J. Mismatched canal conservation and the authorized heritage discourse in urban China: a case of the Hangzhou Section of the Grand Canal. *International Journal of Heritage Studies*. 2020. Vol. 26. № 2. P. 105–119.

Zhang R., Taylor K. Cultural landscape meanings. The case of West Lake, Hangzhou, China. *Landscape Research*. 2020. Vol. 45. № 2. P. 164–178.

Конфуцій. Вислови / пер. Я.В. Житіна. Харків : Фоліо, 2019. 209 с.

Урусов В.Б. Виникнення і розвиток системи державних іспитів стародавнього Китаю. *Китаєзнавчі дослідження*. 2018. № 2. P. 52–60.

Фесенко Г.Г. Морфологія міських ландшафтів: культурфілософські інтерпретації : монографія. Харків : ТОВ «ДИСА ПЛЮС», 2018. 282 с.

中华人民共和国2020年国民经济和社会发展统计公报. 国家统计局: *National Bureau of Statistics Release*. 2021.02.28. URL: http://www.stats.gov.cn/tjsj/zxfb/202102/t20210227_1814154.html

西湖十景. V百科. 2021. URL: <https://baike.baidu.com/item/%E8%A5%BF%E6%B9%96%E5%8D%81%E6%99%AF/562>

REFERENCES

Bian B. and Wei D. (2019), “Innovative strategy in planning for the historic city of Luoyang, China”, *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, Vol. 238, pp. 419-430. (In English).

Cultural Landscapes, UNESCO, available at: <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/> (accessed 9 August 2021). (In English).

Fesenko H. H. (2018), *Morfolohiya mis'kykh landshaftiv: kul'turfilosofs'ki interpretatsiyi*, TOV «DISA PLYuS», Kharkiv. (In Ukrainian).

Gao Q. and Jones S. (2021), “Authenticity and heritage conservation: seeking common complexities beyond the ‘Eastern’ and ‘Western’ dichotomy”, *International Journal of Heritage Studies*, Vol.27, No 1, pp.90-106. (In English).

Han F. (2008), “The West Lake of Hangzhou: A National Cultural Icon of China and the Spirit of Place”, *ICOMOS 16th General Assembly and 2008 Scientific Symposium*, Quebec, Canada, September 29 – October 4, 2008 : Papers, CD-ROM, available at: https://www.icomos.org/quebec2008/cd/toindex/77_pdf/77-u9Vo-112.pdf (accessed 9 August 2021). (In English).

-
- Konfutsiy (2019), *Vyslovy*, (Per. YA. V. Zhytina), Folio, Kharkiv. (In Ukrainian).
- LingYin Temple. Brief History, available at: <http://en.lingyinsi.org/history/> (accessed 9 August 2021). (In English).
- Murray J. (1986), “The role of art in the southern sung dynastic revival”, *Bulletin of Sung and Yüan Studies*, No 18, pp. 41-59. (In English).
- Ridgway B. (2009), “Sū Shi”, *Berkshire Encyclopedia of China*, Berkshire Publishing Group LLC, Great Barrington, Vol. 5, pp. 2108-2110. (In English).
- Taylor K. and Lennon J. (2011), “Cultural landscapes: A bridge between culture and nature?”, *International Journal of Heritage Studies*, Vol. 17. № 6. pp. 537-554. (In English).
- The Criteria for Selection. UNESCO. URL: <http://whc.unesco.org/en/criteria/>. (In English).
- UNESCO (1972), Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, available at: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (accessed 9 August 2021). (In English).
- UNESCO (2011), “West Lake Cultural Landscape of Hangzhou”, available at: <http://whc.unesco.org/en/list/1334/> (accessed 9 August 2021). (In English).
- UNESCO (2019), “The UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape: report of the second consultation on its implementation by Member States”, available at: <https://whc.unesco.org/en/hul/> (accessed 9 August 2021). (In English).
- Urusov V. B. (2018), “Vynyknennya i rozvytok systemy derzhavnykh ispytyv starodavn'oho Kytayu”. *Kitaêznavçi doslidžennâ*, No 2, pp. 52–60. (In Ukrainian).
- Wang W. (2016), “A social history of painting inscriptions in Ming China (1368–1644)” : Doctoral Thesis, Leiden University, Leiden, available at: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/44098> (accessed 9 August 2021). (In English).
- WHITRAP (2019), The Implementation of the UNESCO Historic Urban Landscape recommendation proceedings of the international expert meeting, Shanghai, China, 26 – 28 March 2018. WHITRAP, Shanghai. (In English).
- Zhang M. and Lenzer J. (2020), “Mismatched canal conservation and the authorized heritage discourse in urban China: a case of the Hangzhou Section of the Grand Canal”, *International Journal of Heritage Studies*, Vol. 26, No 2, pp. 105-119. (In English).
- Zhang R. and Taylor K. (2020), “Cultural landscape meanings. The case of West Lake, Hangzhou, China”, *Landscape Research*, Vol. 45, No 2, pp. 164-178. (In English).
- Guójiā tǒngjì jú: National Bureau of Statistics Release (2021), “Zhōnghuá rénmin gònghéguó 2020 nián guómín jīngjì hé shèhuì fāzhǎn tǒngjì gōngbào” [Statistical Communiqué of the People’s Republic of China on National Economic and Social Development 2020], available at: http://www.stats.gov.cn/tjsj/zxfb/202102/t20210227_1814154.html (accessed 9 August 2021). (In English).
- V bǎikē (2021), “Xīhú shí jǐng”, available at: <https://baike.baidu.com/item/%E8%A5%BF%E6%B9%96%E5%8D%81%E6%99%AF/562> (accessed 9 August 2021). (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 09.08.2021